

Новикова, С.З. Хормез // Спортивный психолог. 2011. – №2. – С. 57–59.

8. Семибратова И.С. Совершенствование выполнения перебросок в групповых упражнениях художественной гимнастики / И.С. Семибратова // Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта. – 2007. – №1(23). – С. 65–67.

9. Семибратова И.С. Надежность выполнения перебросок предметов в групповых упражнениях художественной гимнастики: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / И.С. Семибратова. – Санкт-Петербург, 2007. – 24 с.

10. Сиваш И.С. Современное состояние и перспективы совершенствования техники двигательных взаимодействий в групповых упражнениях художественной гимнастики путем применения мультимедийных технологий / И.С. Сиваш, Т.В. Нестерова // Физическое воспитание студентов. – 2009. - №3. – С. 79-83.

11. Barnes D. Improving Shoulder Strength and Stability // https://usagym.org/pages/home/publications/technique/2009/09/24_shoulder.pdf

12. Michel M., Monem J. Plyometric training performance in elite-oriented prepubertal female gymnasts // The Journal of Strength and Conditioning Research 28(4):1115-1125 · April 2014 with 253 Reads.

13. James J. Major Strength Training Fundamentals in Gymnastics Conditioning // <https://www.usagym.org/pages/home/publications/technique/1996/8/strength.pdf>

Петровська Т., Малиновський А.
Національний університет фізичного виховання
і спорту України

ТВОРЧИСТЬ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СПОРТИВНОГО ТРЕНЕРА

Становлення та трансформація суспільства суттєво підвищує вимоги до рівня знань, професіоналізму, компетентності працівників фізичної культури і спорту. Формування професійної компетентності особистості є актуальним для дослідження. Завдання. В статті розглядаються теоретико методологічні та акмеологічні аспекти підготовки спортивних тренерів та фахівців у фізичному вихованні. Результати. Аналізується сутність та психологічні складові поняття: кваліфікація, компетенція, компетентність, професійний досвід, професіоналізм та педагогічна майстерність з точки зору представленості в професійній діяльності творчої, мотиваційної та нормативної складової. Висновки. В процесі професійного становлення суб'єкта професійної діяльності загострюється протиріччя між потребами в творчому удосконалюванні діяльності й нормативними операційно-технічними способами її здійснення. Це протиріччя вирішується шляхом формування індивідуального стилю діяльності, особистісного стилю виконання – володіння професією у формі майстерності.

Ключові слова: кваліфікація, компетенція, компетентність, професійний досвід, професіоналізм, майстерність.

Татьяна Петровская, Андрей Малиновский. Творчество и индивидуальный стиль как детерминанты профессионального становления спортивного тренера.

Актуальность. Становление и трансформация общества существенно повышает требования к уровню знаний, компетентности специалистов в сфере физической культуры и спорта. Формирование профессиональной компетентности личности является предметом глубокого и разностороннего исследования. Задачи. В статье рассматриваются теоретико методологические и акмеологические аспекты подготовки спортивных тренеров и специалистов в физическом воспитании. Результаты. Анализируется сущность и психологические составляющие понятий: квалификация, компетенция, компетентность, профессиональный опыт, профессионализм и педагогическое мастерство с точки зрения представленности в профессиональной деятельности творческой, мотивационной и нормативной составляющей. Выводы. В процессе профессионального становления субъекта спортивно педагогической деятельности обостряется противоречие между потребностью в творческом совершенствовании деятельности и нормативными способами ее выполнения. Это противоречие разрешается путем формирования индивидуального стиля деятельности – владения профессией в форме педагогического мастерства.

Ключевые слова: квалификация, компетенция, компетентность, профессиональный опыт, профессионализм, мастерство.

Tetiana Petrovska, Andriy Malinowskiy. Creativity and individual style as determinants of professional sports coach formation.

Actuality. Formation and transformation of society greatly increases the requirements for the level of knowledge and competence of experts in the field of education. Formation of professional competence of the person is the subject of in-depth and comprehensive study. Relevance. The article deals with theoretical and methodological aspects of training in physical education. Results. It has been analyzed the nature and psychological components of the concept of pedagogical skills in terms of representation in the profession of creative, motivational and regulatory components. Conclusions. In the course of professional formation of the subject of sports pedagogical activity the contradiction sharpens between the needs for improvement of creative activity and regulatory ways of its implementation. This contradiction is resolved by the formation of individual style of activity – possession of profession in the form of pedagogical skills.

Key words: qualification, competence, expertise, professionalism and skill.

Постановка проблеми. Сучасне інформаційне суспільство формує нову систему цінностей, в якій володіння

знаннями, вміннями і навичками є необхідним, але недостатнім результатом освіти. Від людини вимагаються вміння орієнтуватися в інформаційних потоках, освоювати нові технології, самонавчатися, шукати і використовувати нові знання, володіти такими якостями, як універсальність мислення, динамізм, мобільність.

Проблеми формування педагогічної майстерності, професіоналізму і особистості тренера-викладача є актуальними для сучасної теорії і практики підготовки фахівців, оскільки трансформація системи цінностей в суспільстві потребує від представників психолого-педагогічних наук перегляду деяких традиційних уявлень про організацію, форми та засоби навчально-тренувального процесу, а також системи відношень зі спортсменами та учнями [3;4;10]. Не виключенням є і сфера фізичної культури і спорту [10;11;12;14]. Становлення та трансформація суспільства суттєво підвищує вимоги до рівня знань, професіоналізму, компетентності працівників. Особистість фахівця в галузі фізичної культури повинна розглядатись з позиції суб'єкта діяльності, оскільки всіляка діяльність передбачає індивіда, що діє, суб'єкта цієї діяльності, психічні властивості якого проявляються та формуються в діяльності [1;3;5;7;13;15].

Однією із головних умов формування педагогічної культури та формування педагогічної та професійної майстерності постає проблема формування педагогічної спрямованості особистості як потреби самореалізації саме в спортивно педагогічній діяльності. Формування такої потреби можна вважати одним із головних завдань виховання та підготовки професійного тренера-викладача. Високі вимоги до особи фахівця галузі фізичного виховання визначається тим, що в процесі навчально тренувальної діяльності розвиваються не тільки фізичні якості учня, а й в значній мірі формується особистість [2;3;4]. Тренер олімпійського чемпіона В.В. Петровський зазначає що тренер-викладач несе професійну, моральну та юридичну відповідальність за здоров'я спортсменів, їх виховання, ефективність тренувального процесу [4,30].

Отже залишається актуальним питання вдосконалення процесу формування важливих компонентів педагогічної майстерності та здатностей фахівців у галузі фізичного виховання і спорту, спортивних тренерів на різних етапах професійного становлення [7;8;16;17].

Одною з актуальних питань сучасної психології праці є проблема психологічної оцінки професійної придатності суб'єкта праці, вивчення й забезпечення трудової діяльності людини з урахуванням критеріїв відповідності між собою характеристик суб'єкта й об'єкта праці, їх придатності для виконання трудових завдань [6;11]. З позицій психології професіоналізму, що знаходиться на перетині психології праці й акмеології визначаються деякі етапи еволюції критеріїв (ознак) розуміння, пояснення й оцінки професійної придатності людини. Акмеологічний підхід до вивчення етапів професійного становлення особистості полягає в тому, що він включає в себе показники професіоналізму і компетентності, здатності особистості до самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації [9].

На початку ХХ сторіччя цими ознаками були *здібності, навички, уміння* – інваріантні якості, актуалізовані, властиві винятково суб'єктові. Із середини сторіччя це вже комплекс взаємозалежних, але різних по своїй природі особливостей суб'єкта, що дістали назву *професійно важливі якості* (здатності, знання, навички, психічні процеси, індивідуально-психологічні характеристики, мотивація й ін.). Починаючи з 70 - х років ХХ сторіччя вводиться поняття *компетенція*, як коло повноважень посадової особи; коло питань, в яких конкретна особа має знання, досвід, що спочатку одержало своє обґрунтування, розвиток і практичне використання в рамках кадрового менеджменту. У 80 - х роках ХХ сторіччя у науковий ужиток вводиться поняття *компетентність* як сукупність прямих і непрямих професійних і життєво важливих характеристик суб'єкта як професіонала в широкому сенсі слова. А також проводяться дослідження компетентності як наукової категорії стосовно до освіти, де в загальному контексті психології праці професійна компетентність стає предметом спеціального всебічного розгляду й виділення різних її видів [6]. Однак, не зовсім розроблено ще й досі постає проблема розмежування понять: компетенція, компетентність, професіоналізм, майстерність.

Мета дослідження – розглянути теоретико методологічні та акмеологічні аспекти професійного становлення спортивного педагога, тренера-викладача; проаналізувати змістові, психологічні та особистісні детермінанти етапів професійного становлення.

Робота виконана в рамках науково-дослідної теми «Технології психолога педагогічного супроводу та розвитку суб'єктів спортивної діяльності» на 2016–2020 р. р., державний реєстраційний номер: 0116u001627.

Результати досліджень та їх обговорення. Розглянемо сутність та змістову наповненість понять: кваліфікація, компетенція, компетентність, професіоналізм, професійний досвід і майстерність стосовно підготовки фахівця в галузі фізичної культури і спорту. Розглянемо сутність цих понять за допомогою уявних шкал.

Перша шкала дозволяє оцінити ступінь представленості в професійній діяльності спортивного педагога категорій: *творчість – нормативність*. Ця шкала відображає динаміку та зміст професійного становлення за критерієм розрізнення таких понять як творчість (вихід за межі професії) та нормативність (виконання діяльності нормативно схвалюваним способом).

Друга шкала дозволяє оцінити ступінь представленості в професійній діяльності складових: *мотиваційно-потребової та операціонально-технічної* сторони діяльності. Процес професіоналізації особистості разом з набуттям професійного досвіду, професійної ідентичності наповнюється особистим психологічним змістом. Основними характеристиками професіонала як суб'єкта діяльності є особистісні мотиви і цілі які утворюють внутрішню детермінацію професійної поведінки й діяльності, направляючи в такий спосіб активність суб'єкта щодо специфіки змісту конкретної професійної діяльності. В процесі професійного становлення суб'єкта професійної діяльності загострюється протиріччя між потребами в творчому удосконалюванні діяльності й нормативними операційно-технічними способами її здійснення. Це протиріччя вирішується шляхом формування індивідуального стилю діяльності, тобто по мірі освоєння професії особистість усе більше поринає в професійне середовище, а професійна діяльність починає характеризуватися

індивідуальними, особистісними стилями виконання – володіння професією у формі майстерності. Саме поняття професіоналізм, майстерність наділяється ознаками найвищого прояву творчості та найменшого прояву нормативності.

Отже за показниками факторів: *творчість діяльності – нормативність діяльності та потребово-мотиваційна детермінація діяльності – операційно-технічна детермінація діяльності*, процес професійного становлення відбувається по мірі підвищення змісту творчості та мотиваційної складової в діяльності за наступною послідовністю оволодіння професійними здатностями: кваліфікація, компетенція, компетентність, професійний досвід, професіоналізм, майстерність (табл.1).

Таблиця 1

Соціально психологічні та особистісні детермінанти етапів професійного становлення тренера-викладача

Нормативно схвалювана діяльність, способи виконання якої відображені в посадових інструкціях	Мотиваційно-потребова сторона діяльності, яка відображає внутрішню детермінацію професійної поведінки
Кваліфікація як нормативно схвалювана діяльність, способи здійснення якої відбиті в посадових інструкціях, кваліфікаційних характеристиках та засвоєні фахівцем.	Професійний досвід як внутрішню детермінована психологічна система, яка дозволяє оптимізувати діяльність завдяки сформованості у фахівця власного когнітивного стилю, ціннісно-мотиваційного, емоційного ставлення та поведінкового репертуару і стильової саморегуляції.
Компетенція як коло повноважень обумовлене кваліфікацією фахівця в межах яких він може здійснювати професійну діяльність	Професіоналізм як інтегративна характеристика професійно зрілої особистості, яка володіє нормами професії як в мотиваційному, так і в інструментальному планах, з високою продуктивністю і якістю виконує свою трудову діяльність, відзначається розвинутими професійними перспективами, самостійно будує сценарій свого професійного життя, розвиває свою особистість й індивідуальність засобами професії, збагачує досвід професії оригінальним творчим внеском, сприяє підвищенню престижу своєї професії у суспільстві та суспільного інтересу до неї.
Компетентність як сформована якість, професійна або особистісна характеристика фахівця, яка дозволяє не тільки вирішувати певні завдання в межах компетенції, а й приймати рішення у складній або варіативній ситуації.	Педагогічна майстерність як поєднання високого професіоналізму з педагогічною спрямованістю особистості; особистості яка володіє педагогічною культурою, технологією навчання, виховання та міжособистісною компетентністю.

Застосовуючи дану модель для оцінки критеріїв педагогічної майстерності спортивного педагога, певно, що поняття *професійний досвід, професіоналізм, майстерність*, більш точно відбивають соціально-психологічну сутність педагогічної й тренерської діяльності.

Проблема професійного становлення особистості безпосередньо пов'язана з питаннями освоєння професійної діяльності, з питаннями розвитку й реалізації особистості на різних етапах її професійного шляху. У процесі професійного становлення, по мірі зростання професіоналізму змінюється й професійна самосвідомість.

Формування фахівця відбувається поступово на різних етапах професійного становлення, до яких відносять певні стадії (Е. А. Климов). Стадія *оптації* (від 11-12 до 14-18 років). Це стадія підготовки до життя, до праці, свідомого й відповідального планування й вибору професійного шляху; відповідно, людина, що перебуває в ситуації професійного самовизначення називається оптантом. На цьому етапі в процесі профорієнтації дорослі повинні визначити схильність до діяльності в сфері людина-людина, якщо йдеться про педагогічну діяльність. В статусі оптанта цілком може опинитися й доросла людина, наприклад, безробітний або в ситуації перепідготовки. Стадія *професійної освіти* або адепта. Це професійна підготовка, яку проходить більшість випускників шкіл у вищих або середніх спеціальних навчальних закладах, а так само у випадку післядипломної освіти. На цьому етапі формується формальна кваліфікація фахівця. При цьому під категорією кваліфікація фахівця маємо на увазі формальну кваліфікацію, як нормативно схвалювану діяльність, способи здійснення якої вже склалися, відбиті в посадових інструкціях, кваліфікаційних характеристиках. В умовах відсутності професійного досвіду спортивного педагога саме вона виконує функцію регламентації діяльності фахівця нормативно схвалюваним способом. Стадія *адаптанта*. Це входження в професію після завершення професійного навчання, що триває від декількох місяців до 2-3 років. Або, на нашу думку, може реалізуватись в процесі проходження професійної практики і завершувати професійну освіту. Особа адаптується до професії на соціальному, психологічному та психофізіологічному рівнях. На цьому етапі професійного становлення особа, яка отримала на етапі професійної освіти певну кваліфікацію, виконує професійну діяльність в межах компетенції (кола повноважень) та демонструє рівень компетентності. Стадія *інтернала* (у середині професії) – входження в професію в якості повноцінного колеги, здатного стабільно працювати на достатньому професійному рівні. Це стадія, про яку Е. А. Климов говорить, що працівника колеги сприймають як "свого серед своїх", тобто працівник уже ввійшов у професійне співтовариство як повноцінний член. На цих етапах формується професійна компетентність. Компетентність виступає як сформована якість, професійна або особистісна характеристика фахівця, яка дозволяє їй (або навіть дає право) не тільки вирішувати певні завдання в межах компетенції, а й приймати рішення, виносити судження у складній або варіативній ситуації. Основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини.

Отже, набуттям кваліфікації та формуванням компетентності повинен завершуватись етап професійного навчання. Наступні етапи професійного становлення формуються в процесі набуття професійного досвіду.

Стадія *майстра*. Особистість усе більше поринає в професійне середовище, діяльність все більше насичується власним сенсом та творчим, особистісним стилем виконання. Професійний досвід дозволяє оптимізувати професійну діяльність завдяки вдосконаленню та розвитку мотиваційного, поведінкового, емоційного, когнітивного компонентів структури особистості. Формується власний когнітивного стиль як система засобів і індивідуальних прийомів для організації власної діяльності. Та власна система стильової саморегуляції як прийоми енергетичного та емоційного забезпечення підтримки організму та психіки.

Стадія *авторитету* означає, що працівник став "кращим серед майстрів", характеризується активністю, творчістю, індивідуальним стилем. Проявляє надситуативну професійну активність, феномен якої полягає в тому, що працівник самостійно ставить перед собою завищу мету, ніж вимагає від нього ситуація. Саме це і дає відчуття справжнього суб'єкта професійної діяльності. Удосконалення професійного досвіду формує найвищий рівень оволодіння професією у формі високого професіоналізму та майстерності. Формується професіоналізм, діяльність виходить за межі нормативності, все більше керується мотиваційно - потребою сферою особистості. Професіоналізм як інтегративна характеристика професійно зрілої особистості, яка володіє нормами професії як в мотиваційному, так і в інструментальному планах, з високою продуктивністю і якістю виконує свою трудову діяльність, відзначається розвинутими професійними перспективами, самостійно будує сценарій свого професійного життя, розвиває свою особистість й індивідуальність засобами професії, збагачує досвід професії оригінальним творчим внеском, сприяє підвищенню престижу своєї професії у суспільстві та суспільного інтересу до неї.

Стадія *наставника* – вищий рівень роботи будь якого фахівця. Ця стадія цікава тим, що працівник виявляє собою не просто чудового фахівця у своїй галузі, але перетворюється у Вчителя, здатного передати кращий свій досвід. Таким чином, вищий рівень розвитку будь якого фахівця – це педагогічний рівень. Очевидно, що етапи професійного становлення на рівнях майстра, авторитету, наставника характеризуються таким рівнем розвитку професійної самосвідомості, при якому конкретна трудова діяльність є основним засобом професійної, творчої та особистісної самореалізації.

ВИСНОВКИ. У процесі спортивно педагогічної діяльності протиріччя між потребою вдосконалення і нормативними вимогами до її виконання вирішується шляхом формування власного індивідуального стилю діяльності, що характеризується індивідуальним способом вирішення професійних завдань тобто на рівні майстерності.

Поняття *професійний досвід*, *професіоналізм*, *педагогічна майстерність* більш точно відбивають соціально-психологічну сутність педагогічної й тренерської діяльності, які наділяються ознаками найвищого прояву творчості та найменшого прояву нормативності, основних характеристик професіонала як суб'єкта діяльності, мотиви і цілі якого відображають внутрішню детермінацію професійної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманов В. Д. Размышление о профессии преподавателя физического воспитания и тренера / В. Д. Атаманов // Теория і практика фізичного виховання. – 2003. – № 2. – С. 153–159.
2. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. – М.: Академия, 2004. – 304 с.
3. Петровська Т.В. Майстерність спортивного педагога: навчальний посібник / Т.В. Петровська // К.:Олімпійська література, 2015. – 184 с.
4. Петровский В.В. Организация спортивной тренировки / В.В. Петровский – К.: Здоров'я, 1978. – 95 с.
5. Труднев А. В. Личность тренера как ведущее условие модернизации педагогического образования / А.В. Труднев // Материалы международной научной конференции психологов спорта и физической культуры „Рудиковские чтения“. М. – 2004. – С. 103 – 105.
6. Тукачев Ю. Критерии оценки профессиональной пригодности субъекта труда. Назва з екрану <http://flogiston.ru/articles/labour/profprigod>.
7. Туник Е. Ю. Педагогическое мастерство преподавателя физического воспитания / Е. Ю. Туник // Педагогіка, психологія і медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. Наук. Праць. – Х., 2008. – № 6. – С. 156–158.
8. Швалб Ю.М. Психологические формы фиксации жизненного опыта / Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика. – К., 2005. – С. 14-21.
9. Электронный журнал – Методология изучения имиджа как социально -психологического феномена – Режим доступу: http://psyjournals.ru/psyedu_ru/2011/n1/39946_full.shtml – назва з екрану.
10. The Importance of Sports Performance Factors and Training Contents From the Perspective of Futsal Coaches – Режим доступу: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3827762/> – назва з екрану.
11. Abraham A, Collins D. Declarative and procedural knowledge assessment in novice and intermediate coaches. J Sports Sci. 1998;16 (1):70.
12. Côté J, Baker J, Abernethy B. From play to practice: a developmental framework for the acquisition of expertise in team sport. In: Starkes J, Ericsson KA, editors. Expert performance in sports: advances in research on sport expertise. Human Kinetics; Champaign, IL: 2003. pp. 89 – 114.
13. Côté J, Gilbert W. An integrative definition of coaching effectiveness and expertise. Int J Sports Sci Coaching. 2009;4: 307 – 323.
14. Cushion C, Armour K, Jones R. Coach education and continuing professional development: experience and learning to coach. Quest. 2003;55:215–230.
15. Jones R, Armour K, Potrac P. Constructing expert knowledge: a case study of a top-level professional soccer coach. Sport Educ Soc. 2003;8 (2):213–229.
16. Memmert D, Roth K. The effects of non-specific and specific concepts on tactical creativity in team ball sports. J Sports Sci. 2007; 25 (12):1423–1432. [Pub Med]
17. Vaeyens R, Lenoir M, Williams A, Philippaerts R. Decision-making skill and visual search behaviour in soccer: Practical implications for training and coaching. J Sports Sci Med Suppl. 2007;10 : 62–63.